

Секция 3

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ЮРИДИЧЕСКОЙ НАУКИ И ПРАКТИКИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

А.П. Грахоцкі

канд. юрид. навук

УА “ГДУ імя Ф. Скарыны”

РЫМСКА-КАТАЛІЦКІЯ ЕПАРХІІ Ў БЕЛАРУСІ (другая палова XIX–пачатак XX ст.): НЕКАТОРЫЯ АСПЕКТЫ ПРАВАВОГА СТАНОВІШЧА

Згодна з кананічным правам, епархія (дыяцэзія) з’яўляецца асноўнай адміністрацыйна-тэрытарыяльнай аўтаноміяй Рымска-каталіцкай Царквы. Епархію ўзначальвае епіскап (біскуп). Епіскапства прызнаецца найвышэйшай ступенню Свяшчэнства: епіскапы лічацца пераемнікамі апосталаў. Яны здзяйсняюць вышэйшую і поўную ўладу над Царквой у межах сваёй епархіі настолькі, наколькі знаходзяцца ў адзінстве з Папам. Пярсцёнак на руцэ епіскапа сімвалізуе вобраз епархіі як нарочнай іерарха [1, с. 235].

Паводле рымска-каталіцкіх кананічных нормаў, выключнае права прызначэння епіскапаў належыць Пантыфіку. Аднак, як адзначыў М. Сувораў, у XIX ст. толькі ў Італіі Папа ў поўнай меры рэалізоўваў гэта права, прызначаючы епіскапаў без узгаднення кандыдатур са свецкімі ўладамі. У астатніх жа еўрапейскіх краінах парадак прызначэння епіскапаў, як правіла, вызначаўся канкардатамі паміж Ватыканам і ўрадам адпаведнай дзяржавы [1, с. 394]. Парадак узгаднення кандыдатаў на рымска-каталіцкія епіскапскія кафедры ў Расійскай імперыі рэгламентаваўся канкардатам 1847 г. У адпаведнасці з гэтым дакументам, каталіцкія іерархі павінны былі прызначацца манархам толькі пасля папярэдняга ўзгаднення з Пантыфікам. Прыпыненне дзейнасці канкардату ў 1866 г., што было звязана з падзеямі паўстання 1863–1864 гг., ускладніла далейшае ўзаемадзеянне расійскага ўрада і Святога Прастола па пытанні прызначэння кіраўнікоў епархій.

Так, яшчэ ў 1863 г. Віленскі генерал-губернатар М.М. Мураўёў распарадзіўся высласць у Вятку Віленскага рымска-каталіцкага епіскапа А.С. Красінскага, якога генерал-губернатар лічыў «главным духовным деятелем мятежа» [2, с. 491]. Спасылаючыся на нормы канкардату, Ватыкан працягваў лічыць сасланага епіскапа дзеючым кіраўніком Віленскай епархіі. У сваю чаргу, расійскі ўрад пасля разрыву канкардату лічыў правамерным не прызнаваць духоўную ўладу А.С. Красінскага. З

1863 г. па 1866 г. функцыі кіраўніка епархіі выконваў адміністратар, прэлат Ю. Баўкевіч. На гэтай пасадзе апошняга змяніў прэлат П. Жылінскі, які кіраваў епархіяй да 1883 г. Святы Прастол не прызнаваў уладу прэлатаў. Нават прыходы, настаяцелі якіх былі прызначаны П. Жылінскім, Ватыкан лічыў вакантнымі [3, с. 191]. Толькі ў 1883 г. паміж Расіяй і Рымам была заключана дамоўленасць, у выніку якой епіскапам быў прызначаны К. Грынявіцкі. Адчуваючы за сабой падтрымку Папы Рымскага, епіскап К. Грынявіцкі выступіў з крытыкай тых каталіцкіх святароў, якія ў папярэдні перыяд праявілі «добранадзейнасць у адносінах да ўрада». У сваім сакрэтным цыркуляры епіскап забараніў ксяндзам выкарыстоўваць рускую мову ў дадатковых богаслужэннях [4, с. 97]. Неўзабаве, у 1886 г., гэты епіскап быў высланы ў Яраслаўль. Як адзначае В. Яноўская, пасля паўстання 1863–1864 гг. на працягу паўстагоддзя толькі адзін віленскі епіскап (А.Ф. Аўдзіевіч (1890–1895 гг.) пакінуў кафедру ў сувязі са смерцю [5, с. 38].

Усяго ж, згодна з умовамі канкардату 1847 г., у Расійскай імперыі (без уліку Царства Польскага) налічвалася 7 епархій: Магілёўская архіепархія, Віленская, Цяльшэўская (Самагіцкая), Луцка-Жытомірская, Камянецкая, Мінская і Ціраспальская епархія. Канкардат вызначаў іх тэрытарыяльныя межы і месцаразмяшчэнне кафедраў [6, ст. 11–14]. З часу падпісання гэтага дагавору змены ў епархіяльнай структуры Царквы не маглі ажыццяўляцца без узгаднення са Святым Прастолам. Аднак разрыў канкардату зрабіў магчымым для Пецярбурга ў аднабаковым парадку перагледзець епархіяльную структуру рымска-каталіцкай канфесіі ў імперыі. Так, у 1866 г. па прапанове Кіеўскага генерал-губернатара А.П. Безака была ліквідавана Камянецкая епархія, прыходы якой былі перададзены пад юрысдыкцыю Луцка-Жытомірскага епіскапа. Як адзначыў М. Далбілаў, ажыццяўляючы гэту меру, расійскія ўлады імкнуліся паменшыць польскі і каталіцкі ўплыў на тэрыторыі, памежнай з аўстрыйскай Галіцыяй, дзе ў той час актыўна распаўсюджваўся русафільскі рух (русіны) [7, с. 604–605].

У 1867 г. у расійскіх уладных колах паўстала пытанне аб ліквідацыі яшчэ адной рымска-каталіцкай епархіі. Віленскі генерал-губернатар Э.Ц. Баранаў прапанаваў падначаліць прыходы Мінскай епархіі Віленскаму епіскапу. Адпаведны ўказ Аляксандра II выйшаў 27 ліпеня 1869 г. [8, с. 760 (№ 47307)]. Асноўным аргументам на карысць такога рашэння была невялікая колькасць католікаў у гэтай епархіі. Напрыклад, калі ў Віленскай епархіі налічвалася 840 тыс. вернікаў, у Цяльшэўскай – больш за 1 млн., то ў Мінскай – толькі 150 тыс. Акрамя таго, менавіта на Міншчыны ў другой палове 1860-х гадоў расійскімі ўладамі была разгорнута кампанія па пераходзе каталіцкага насельніцтва ў Праваслаўе [7, с. 603–612]. Рым не прызнаў факт ліквідацыі епархіі і абвясціў несапраўднай юрысдыкцыю Віленскага епіскапа над мінскімі прыходамі.

Толькі ў 1883 г. паміж Ваціканам і Расіяй быў знойдзены кампраміс: Папа Леў XIII і Аляксандр III далі згоду на падначаленне касцёлаў Мінскай губерні архіепіскапу Магілёўскаму. Аднак, паводле кананічнага права, Мінская епархія не прыпыняла свайго існавання і пасля падзення імперыі ў 1917 г. аднавіла свае структуры [9, с. 178–180].

Рымска-каталіцкія епархіі ў Расійскай імперыі былі аб'яднаны ў царкоўную правінцыю, на чале якой знаходзіўся Магілёўскі архіепіскап-мітрапаліт. Астатнія ж епіскапы лічыліся суфраганамі (вікарыямі, намеснікамі) мітрапаліта [6, ст. 17]. Акрамя таго, кожны кіраўнік епархіі, згодна з умовамі канкардату, павінен быў мець вызначаную колькасць епіскапаў-суфраганаў: у Магілёўскай архіепархіі, Віленскай і Цяльшэўскай епархіях іх прадугледжвалася па 3 адпаведна, у Луцка-Жытомірскай і Ціраспальскай – па 2, Камянецкай і Мінскай – па адным [6, ст. 18]. Аднак пасля ліквідацыі канкардату гэтыя нормы не выконваліся. Зразумела, што ва ўмовах, калі некаторыя епархіі (як, напрыклад, Віленская) на працягу некалькіх гадоў не мелі епархіяльных епіскапаў, пытанне аб прызначэнні епіскапаў-суфраганаў увогуле не ўздымалася. Так, па стане на 1904 г. у Расійскай імперыі быў толькі адзін епіскап-суфраган у Цяльшэўскай епархіі [10, с. 89–90].

У межах сваёй епархіі епіскап валодаў усёй паўнатай улады: ажыццяўляў кіраванне царкоўнымі справамі, здзяйсняў духоўнае правасуддзе, вышэйшы нагляд за духавенствам, касцёламі, манастырамі, навучальнымі і іншымі духоўнымі ўстановамі [6, ст. 44]. Таму выбар кандыдатуры на епіскапскую кафедру быў надзвычай важным для расійскіх улад. Зыходзячы з таго, што сярод каталіцкага кліру і вернікаў былі моцнымі антыімперскія настроі, асоба епархіяльнага першаіерарха павінна была садзейнічаць забеспячэнню імперскага правапарадку і лаяльнасці вернікаў свецкім уладам. Згодна са Статутам Рымска-каталіцкай Царквы, новапрызначаны епіскап павінен быў прыняць прысягу на вернасць імператару і яго наследніку, і толькі затым царкоўнаму іерарху дазвалялася прысягнуць Папу Рымскаму [6, ст. 25].

Паводле рымска-каталіцкага кананічнага права, пры епіскапскіх кафедрах прадугледжвалася функцыянаванне дарадчага органа – капітула. Апошні фарміраваўся з духавенства кафедральнага касцёла. Яго члены называліся канонікамі. У выпадку вырашэння важных для жыцця епархіі пытанняў епіскап абавязваўся звяртацца за саветам да капітула. Калі ж епіскап вырашаў справы, якія тычыліся кіравання епархіяльнай маёмасцю, згода капітула была абавязковай [1, с. 236–237]. Гэты епархіяльны орган прадугледжваўся і расійскім заканадаўствам. Згодна са Статутам Рымска-каталіцкай Царквы, члены капітула (прэлаты і канонікі) прызначаліся епіскапам і зацвярджаліся імператарам. Статут дазваляў прызначаць на гэтыя пасады толькі тых святароў, якія мелі духоўныя

навуковыя ступені [6, ст. 27]. У выпадку смерці епіскапа ці складання ім сану капітул абіраў вікарыя, які кіраваў епархіяй да прызначэння новага епіскапа [6, ст. 59]. Гэта норма ў поўнай меры адпавядала кананічным правілам [1, с. 237].

Вядзенне бягучых спраў у епархіях ажыццяўлялася духоўнымі кансісторыямі. Згодна з кананічнымі нормамаі, кансісторыі павінны былі выконваць функцыю канцылярыі епіскапа. Апошні мусіў самастойна вызначаць кампетэнцыю і састаў гэтага органа [10, с. 94]. Аднак у Расійскай імперыі паўнамоцтвы і прыкладны састаў кансісторый былі рэгламентаваны ў Статуце Рымска-каталіцкай Царквы. Згодна з артыкулам 20 Статута, старшынёй кансісторыі з'яўляўся афіцыял. Як і праваслаўныя кансісторыі, рымска-каталіцкія складаліся з «присутствия», куды ўваходзілі 5–7 членаў з ліку духоўных асоб (віцэ-афіцыял, візітатар манастыроў і інш.), і канцылярыі, якая складалася з сакратара і іншых грамадзянскіх чыноўнікаў (столаначальніка, архіварыуса і інш.) [6, ст. 20]. Прызначэнне і звальненне членаў «присутствия» кансісторыі ажыццяўлялася епіскапам, але са згоды ўрада. Пасля смерці епіскапа ці ў выпадку складання ім сану члены кансісторыі павінны былі пайсці ў адстаўку, наступны кіраўнік епархіі (у тым ліку і часова прызначаны капітулам вікарыі) меў права са згоды ўрада прызначыць новы састаў кансісторыі [6, ст. 28, 29]. Сакратар кансісторыі прызначаўся і звальняўся непасрэдна Міністэрствам унутраных спраў. Астатнія члены канцылярыі зацвярджаліся епіскапам па прадстаўленні сакратара. Усе члены канцылярыі кансісторыі лічыліся дзяржаўнымі служачымі [6, ст. 30–32].

Кампетэнцыя рымска-каталіцкіх кансісторый, у цэлым, паўтарала пералік паўнамоцтваў адпаведных органаў праваслаўнай канфесіі (гл.: [11]). Кансісторыя выконвала функцыі царкоўнага суда: разглядаліся справы па дысцыплінарных праступках духавенства, маёмасныя спрэчкі паміж духоўнымі асобамі, разнастайныя скаргі духоўных і свецкіх асоб на клірыкаў; аб ануляванні шлюбаў; аб накладанні царкоўных пакаранняў на рымска-каталіцкіх вернікаў у выпадку, калі, згодна з рашэннем свецкага суда, яны «накіроўваліся ў распараджэнне» духоўнага суда. Акрамя таго, у кансісторыях разглядаліся гаспадарчыя пытанні: вырашэнне фінансавых спраў, нагляд за вядзеннем дакументацыі ў касцёлах, курыраванне спраў аб пабудове і рамонце епархіяльных устаноў [6, ст. 60].

Парадак прыняцця рашэнняў па справах, якія разглядаліся каталіцкімі кансісторыямі, распрацоўшчыкі Статута Рымска-каталіцкай Царквы таксама запазычылі ў праваслаўным «Уставе духовных консисторий». Епіскап не прымаў удзелу ў пасяджэннях кансісторыі, але меў права вынесці ўласнае рашэнне па справе, якое магло не супадаць з заключэннем кансісторыі і лічылася канчатковым [6, ст. 61].

Такім чынам, тэндэнцыя ў расійскім заканадаўстве, скіраваная на абмежаванне ўлады епіскапаў у сваіх епархіях, была агульнай для праваслаўнай і рымска-каталіцкай канфесій. Заканадаўчая рэгламентацыя саставу і паўнамоцтваў кансісторый, а таксама ўключэнне ў іх склад свецкіх асоб былі закліканы спрасціць кантроль грамадзянскіх улад над вядзеннем епархіяльных спраў. Выкліканае падзеямі паўстання 1863–1864 гг. абвастрэнне адносін Пецярбурга і Ватыкана прывяло да прыпынення дзейнасці канкартату 1847 г., што дазволіла расійскім уладам ліквідаваць Мінскую рымска-каталіцкую епархію.

Спіс выкарыстаных крыніц

1 Суворов, Н. Учебник церковного права / Н. Суворов. – М. : Печ. А.И. Снегирёвой, 1912. – 531 с.

2 Муравьёв, М.Н. Всеподданнейший отчёт графа М.Н. Муравьёва по управлению Северо-Западным краем (с 1 мая 1863 г. по 17 апреля 1865 г.) / М.Н. Муравьёв // Русская старина. – 1902. – № 6. – С. 487–510.

3 Казачёнок, О.А. Ликвидация Минской римско-католической епархии в отношениях Российской империи и Святого Престола: вторая половина XIX–начало XX в. / О.А. Казачёнок // Исторический поиск Беларуси : альманах / сост. А.Ю. Бендин. – Минск : Экономпресс, 2006. – С. 182–195.

4 Смалянчук, А.Ф. Паміж краевасцю і нацыянальнай ідэяй. Польскі рух на беларускіх і літоўскіх землях 1864–1917 г. / А.Ф. Смалянчук. – Гродна : ГрДУ, 2001. – 322 с.

5 Яноўская, В.В. Хрысціянская царква ў Беларусі ў 1863–1914 гг. / В.В. Яноўская. – Мінск : БДУ, 2002. – 199 с.

6 Свод законов Российской империи: в 16 т. – СПб. : тип. 2 отд. Собств. ЕИВ канц., 1857–1903. – Т. 11, ч. 1 : Уставы духовных дел иностранных исповеданий. – 1857. – 156 с.

7 Долбилов, М.Д. Русский край, чужая вера : этноконфессиональная политика империи в Литве и Белоруссии при Александре II / М.Д. Долбилов. – М. : НЛЮ, 2010. – 1000 с.

8 Полное собрание законов Российской империи. Собр. II : в 55 т. – СПб. : тип. 2 отд. Собств. ЕИВ канц., 1830–1884. – Т. 44, ч. 1 – 1873. – 962с.

9 Wodzianowska, I. Wytyczne Komisji do spraw duchowieństwa w sprawie zwalczania katolicyzmu w generał-gubernatorstwie wileńskim (1866–1868) / I. Wodzianowska // Kościoły a państwo na pograniczy polsko-litewsko-białoruskim. Źródła i stan badań / red. M. Kietliński [i in.]. – Białystok : PRYMAT, 2005. – S. 173–198.

10 Католическая церковь накануне революции 1917 года : сборник документов / сост. и отв. ред. М. Радван. – Люблин : науч. общ-во Католич. ун-та в Люблине, 2003. – 673 с.

11 Устав духовных консисторий. – СПб.: Синод. тип., 1857. – 134 с.

Н.Н. Дарий

УО «ГГУ им. Ф Скорины»

ВОПРОСЫ ПРИМЕНЕНИЯ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПРАВОНАРУШЕНИЯ ПРОТИВ БЕЗОПАСНОСТИ ДОРОЖНОГО ДВИЖЕНИЯ И ЭКСПЛУАТАЦИИ ТРАНСПОРТНЫХ СРЕДСТВ

В настоящее время всё большую актуальность приобретают вопросы применения административной ответственности за правонарушения в сфере безопасности дорожного движения и эксплуатации транспортных средств. Решение этой задачи связано, прежде всего, с созданием эффективного механизма правовой ответственности, основанного на нормах публичного права, так как правонарушения в области безопасности дорожного движения затрагивают общие интересы всех членов общества, связанные с личной безопасностью граждан и защитой их прав собственности. Здесь наиболее значима роль мер административной ответственности, составляющего основу правового воздействия на правонарушителей в области безопасности дорожного движения.

В современных условиях одним из важнейших факторов, определяющих уровень безопасности дорожного движения, становится эффективность законодательства об административной ответственности за правонарушения в области дорожного движения и процесса его реализации. Следует отметить, что в Республике Беларусь сложилась целостная система правового регулирования безопасности дорожного движения, была проведена работа по систематизации и модернизации